

Wilde, M. de (2013) De wijkaanpak: experimenteren met affectieve interventies. Verschenen op *Site voor sociale vraagstukken* op 17 mei 2013.

De wijkaanpak: experimenteren met affectieve interventies

Inleiding

Met zijn boek 'schoon, heel en werkzaam' opende Vasco Lub opnieuw een discussie over de zin en onzin van sociale interventies in de wijk. Hij rekende die interventies in achterstandswijken af op hun bijdrage aan een beter leefbare en veiligere wijk en concludeerde dat het Nederlandse wijkenbeleid heeft gefaald. De instrumentele doelmatigheid van het beleid legde het af tegen de symbolische, rituele functie van de wijkaanpak. Is dit erg? Ja, volgens Lub. De vraag is inderdaad of de wijkaanpak heeft geleid tot het aanpakken van de structurele en duurzame problematiek in dit soort wijken. Maar er is ook een ander verhaal te vertellen over de Nederlandse wijkaanpak op basis van meerjarig etnografisch onderzoek in Nederlandse achterstandswijken. De symbolische, rituele functie van de wijkaanpak leidt namelijk ook indirect tot positieve bijvangsten.

Van verlatenheid naar genegenheid

De opkomst van de wijkaanpak valt samen met de ontwikkeling van nieuwe affectieve verhoudingen tussen de overheid en haar burgers. Ten eerste waren er begin deze eeuw grote zorgen over de kloof tussen burgers en de overheid, en instanties die in haar naam opereren, zoals woningcorporaties en zorg- en welzijninstellingen in het algemeen, maar het meest prangend zichtbaar in achterstandswijken. Bewoners voelden zich verlaten door een afstandelijke, bureaucratische overheid. In 2002 liet *De Akbarstraat*, een documentaireserie van Felix Rottenberg over de Akbarstraat in de Amsterdamse Kolenkitbuurt, zien hoe bewoners zich in de steek gelaten voelden door de overheid en van mening waren dat de politiek ver van de alledaagse werkelijkheid af stond. Daarbij kwam nog eens dat een deel van het leed van bewoners in achterstandswijken is dat ze zich gestigmatiseerd voelen. Deze en soortgelijke klachten kregen veel media-aandacht en kwamen symbool te staan voor een kille, onverschillige, verwaarlozende overheid. Het antwoord was een luisterende overheid die nabijheid en toenadering zocht. De periode van verlatenheid was voorbij, een periode van genegenheid brak aan. Dit beleid was doorspekt met positieve emotionele oproepen, mooie beloftes over vooruitgang en plannen voor vernieuwing.

Ten tweede hangt ook de wijkaanpak samen met een herziening van de verzorgingsstaat. Nu overheden mede onder invloed van neo-liberale condities willen besparen en toegang tot voorzieningen willen beperken, zoekt de overheid haar toevlucht in erkenning: in schouderklopjes uitdelen aan burgers en hen een goed gevoel geven. Erkenning gaat over de publieke manifestatie van respect, waardering en begrip (Thompson 2006). Herverdeling en erkenning zijn de sociale pijlers van het sociaal beleid in de verzorgingsstaat. Herverdeling heeft als doel mensen een meer gelijke toegang te geven tot materiele hulpbronnen, zoals inkomen, onderwijskansen, betaald werk en huisvesting. De wijkaanpak is hier ook mee bezig. Maar vooral bij die tweede: erkenning gaat om immateriele zaken: om meer (gelijke) waardering van bijdragen aan de samenleving, van activiteiten met een lage status, om erkenning van groepen als gelijkwaardige burgers. Vooral voor bewoners van achterstandswijken is erkenning niet gemakkelijk te krijgen. Achterstandswijken herbergen relatief veel werklozen en bewoners die kampen met gevoelens van nutteloosheid en falen zo laten we in ons boek zien. Burgerschap in achterstandswijken heeft dan ook minder de vorm van een status met door de overheid verdeelde sociale rechten en meer de vorm van een relationele gift tussen burgers onderlin en burgers en professionals (Muehlebach 2012).

Een verleidende overheid: affectieve interventies

Het zoeken van toenadering en het geven van erkenning aan burgers heeft zich in de wijkaanpak ontwikkeld geleid tot een verleidende overheid die door middel van affectieve interventies vooral probeert op het gemoed en het gevoel van bewoners in te werken: proberen te bewerkstelligen dat bewoners meedoen aan de samenleving door participatie als leuk, gezellig en bevredigend voor te stellen. Hoe krijg je bewoners zo ver dat ze meedoen? Door ze te inspireren, stimuleren en faciliteren, door een wijkbudget ter beschikking te stellen – bijvoorbeeld via het bewonersinitiatieven-beleid- door ze hulp en aandacht te bieden van ambtenaren en professionals – bijvoorbeeld via achter-de-voordeur beleid en de vele sociale activeringsprogramma's voor werklozen. Dit affectief burgerschap in de wijk biedt nieuwe kansen, maar ook nieuwe problemen.

Nieuwe verbanden in de wijk

De kracht van deze affectieve interventies moet niet onderschat worden. Beleid dat er op gericht is bewoners een gevoel van samenhang en respect te geven, creëert soms daadwerkelijk samenhang en nieuwe verbanden, en gevoelens van hoop en erkenning. Dit

zien we onder nieuwe Nederlanders met perspectief op vooruitgang, en in het bijzonder de vrouwen onder hen. Zij komen door buurtactiviteiten uit hun isolement, sociale activeringsprogramma's bieden hen onverwachte verdiensten zoals respect en erkenning en door nieuwbouw maken zij kans op een grotere woning en soms op een beter pedagogisch klimaat voor hun kinderen. In Slotermeer zijn er opvallend veel (post)migrantenvrouwen actief in allerlei kleine bewonersinitiatieven, een eerste stap op de burgerschapsladder. In Kanaleneiland biedt de Marokkaanse vrouwenorganisatie Al Amal en het Drie Generatie Centrum vrouwen een podium voor erkenning van hun kwaliteiten voor de samenleving. In de Deventer Rivierenwijk bood een sociaal activeringsprogramma onder meer vrouwen de kans om zich te ontwikkelen in een beschermde omgeving, samen met professionals.

Gevoelens van hoop en erkenning vinden we ook onder een tweede, kleinere groep nieuwkomers in de wijk: de middenklasse (van autochtone - en in mindere mate van migrantenafkomst), die op zoek zijn naar een betaalbare woning en een levendige, groene stadswijk. Sommigen van hen kiezen bewust voor een (sociaaleconomisch en cultureel) gemengde wijk en zetten zich daar actief in. Anderen komen vooral af op de praktische mogelijkheden van grotere woningen en ruimte op straat waar kinderen kunnen spelen. Onder degenen die bewust kiezen voor de gemengde wijk zijn mensen die dankzij het intensieve, affectieve beleid lichte verbanden proberen te smeden met allochtone nieuwkomers. Beleid gericht op sociale cohesie en leefbaarheid middels een bewonersbudget stimuleert zulke banden en kan de relatiepijnen die gepaard gaan met het samenleven in achterstandswijken.

Nieuwe scheidslijnen in de wijk

Maar beleid dat als doel heeft om mensen een gevoel van eenheid te geven creëert soms, paradoxaal genoeg, ook gevoelens van miskennis en wantrouwen, en nieuwe scheidslijnen. De overheid zet in op neo-communitaristisch burgerschap en probeert daarbij zelf de gemeenschap te maken. Dat frustriert mensen die zelf ideeën hebben over welke gemeenschap zij met hun initiatief willen versterken of maken, zo blijkt uit hoofdstuk 3 van De Wilde over gezellig burgerschap. In pogingen om bewoners erkenning te geven en daarmee te activeren, bevoordeelt beleid bepaalde typen bewoners boven andere, dient het sommige belangen meer en andere minder en spreekt het sommige bewoners meer aan dan andere. Deze verschillen blijven echter vaak onbenoemd: er wordt gesproken over 'de wijk' en 'de bewoners', waardoor de genoemde differentiaties zelden direct onderwerp van gesprek of beleid zijn. Toch voeden ze zo de relatiepijn tussen bewoners en roepen ze sterke emoties op: miskennis, woede en frustratie, die soms bij bewoners die zich niet (meer) gehoord

voelen uitmondt in rancune. Het gaat daarbij voornamelijk om autochtone, oudere bewoners die al lang in de besproken wijken wonen en zich ondanks, soms zelfs dankzij het intensieve beleid, verlaten en verdrongen voelen. Zij ontwikkelen een sluimerend wantrouwen jegens wijkinstituties en soms ook jegens andere bewoners, voornamelijk nieuwe Nederlanders. Zij zien inspraakprocedures afbrokkelen, ervaren bewonersinitiatieven als zoethoudertjes en zien sloop en nieuwbouw eerst en vooral als afbraak van hun dierbare wijk en levenswijze.

Concluderend

De affectieve interventies in de wijkaanpak van de afgelopen jaren komen tot uiting in een overheid die toenadering zoekt tot haar burgers, in een poging om ‘de kloof’ tussen burgers en overheid te dichten en gevoelens van verlatenheid en vervreemding onder bewoners te bestrijden. Daarbij appeleert de overheid aan positieve emoties die worden gezien als een nieuwe productieve kracht om van achterstandswijken ‘prachtwijken’ te maken. Bewoners krijgen daarin een essentiële rol toebedeeld, meedoen is het nieuwe toverwoord. Daartoe wordt er heel affectief register aan beleidsinterventies opengetrokken die Lub bestempelt als symbolisch of ritueel van karakter: niet effectief, niet bijdragend aan leefbaarheid en veiligheid en het zicht benemend op het ‘echte’ harde werk van professionals in de wijk.

Maar, beleidsinterventies in achterstandswijken kunnen ook in een ander perspectief gezien worden: die van toenemende affectieve verhoudingen tussen de overheid en burgers. Beleid gaat niet alleen om effectief ingrijpen en doelmatigheid. Het draait ook om het managen van emoties. De symbolische, rituele functie van beleid kan dan geduid worden als een onderdeel van het emotiemanagement wat de overheid toepast, en de rol die erkenning, warmte en toenadering daarin spelen. Een essentiële voorwaarde voor meedoen aan de samenleving is dan meevoelen: empathie, genegenheid en respect voor anderen zijn essentieel voor affectief burgerschap. Dat komt niet vanzelf, vooral niet in achterstandswijken waar bewoners te maken hebben met grote sociale, culturele en etnische verschillen en niet zelden volledig bezet zijn met simpelweg overleven. De symbolische, rituele functie van beleid speelt daarin een belangrijke rol die we ook mee moeten nemen als we de wijkaanpak willen beoordelen op haar resultaten.

Dit stuk verscheen op de site voor sociale vraagstukken ter gelegenheid van de publicatie van het boek *Als meedoen pijn doet. Affectief burgerschap in de wijk* (2013) onder redactie van Mandy de Wilde en Evelien Tonkens.

Literatuur

Muehlebach, A. (2012) *The Moral Neoliberal. Welfare and Citizenship in Italy.*

Chicago: Chicago University Press.

Thompson, S. (2006) *The Political Theory of Recognition. A Critical Introduction.*

Cambridge: Polity Press.